

Hana Svobodová, bioložka

Bez želv se to neobejde

Před osmi lety se bioložka Hana Svobodová vydala do Indonésie, aby pomáhala mořským želvám. Dnes působí na třech ostrovech, z nichž dva jsou neobydlené; bez pitné vody, elektřiny nebo signálu. Samice želv sem denně přicházejí klást vajíčka, mláďata hned po vylíhnutí odcházejí do moře. Díky práci Hanky a „jejích“ ochranářů už se vylíhlo milion dvě stě tisíc želv, které by se jinak nejspíš nenarodily.

text Lucie Šmoldasová / foto Tomáš Binter a www.morskezelvy.cz

Hlavním nepřítelem mořských želv jsou, hned po člověku, plasty. Odpadky se zásadně podílejí na úbytku želv. Hromady nepořádku na plážích jim brání dostat se na místa, kde mohou bezpečně naklást vajíčka. Igelitové sáčky si v moři pletou s medúzami, svou potravou; konzumují je – a pak zemřou hladu, protože mají střeva zaplněná igelitem. „Jedné želvě dokonce koukal z nosu kus plastu, vytáhli jsme brčko, které měla zaražené hluboko v hlavě. Víckrát jsem viděla kroužek od víčka z PET lahve kolem krku mláďete. Taková ozdoba ho později uškrtí,“ říká Hana Svobodová.

Sbírání odpadků je první pomocí želvám, kterou organizuje na bílých plážích třech ostrovů provincie Berau na severovýchodě indonéského Bornea. Ty jsou osmým nejdůležitějším líhništěm karet obrovských na světě.

„Proč to děláš?“ ptali se jí místní, když ještě sama chodila s pytlem po pláži a sbírala nepořádek. „Příplavou přeče další, nemá to cenu,“ ťukali si na čelo. Pak jí, trochu ze soucitu, přeče jen pomohli a po čase se ukázalo, že každodenním uklízením se příroda dá udržet čistá.

Ačkoli... odpadky tady lze likvidovat jedině spálením, k ekologickému ideálu má tohle uklízení daleko, želvám však z cesty zmizí bariéra. Denně jich na pláži přijde třicet, padesát, v srpnu

i osmdesát; každá naklade kolem stovky vajec.

Hned poté je potřeba vajíčka najít, vyhrabat a přesně tak, jak jsou – hlavně nepřevracet, to by zárodek uhynul – přesunout jinam. Je to věda, ale místní rangeři už metodiku ovládají.

Kdyby vajíčka nepřesunuli, přišli by pro ně pytláci. A hlavně kvůli nim populace želv na ostrovech za posledních sedmdesát let poklesla o 91 procent.

Vajíčka lze najít snadno. Jak se želva vrací do moře, odráží se ploutvemi a nechává za sebou v písku stopu. Pytláci vajíčka prodají gangům, které je dodávají do restaurací v Číně nebo Malajsii, mezi turisty je o produkt zájem.

Pro místní rybáře je to lákavý byznys – a motivace zbohatnout je velká. „V těch svých dřevěných chatrčích mají televize, vidí, jak na západě žijeme, a chtějí totéž. Nenapadne je, že bydlíme ve zděných domech, protože by nám jinak byla většinu roku zima, a jezdíme v autech, protože na motorce bychom zmokli a zmrzli. Taky mají dojem, že v říjnu přestaneme chodit do práce, zalezeme ke krbu, někdo nám nosí jídlo a vylezeme v dubnu,“ vypráví Hana. „A když turisté vejce chtějí, proč jim je neprodat, myslí si. Rozhodnutí je tedy nakonec na turistech.“

Paradoxní je, že konzumace želvičejec není ničím, co by se dalo zdravotně doporučit. Protože želvy jsou

dlouhověcí tvorové, vstřebávají škodliviny z prostředí. Samcům rostou nádory, takzvané fibropapilomy, samicím ne – což vědci vysvětlují tím, že se škodliviny a těžké kovy koncentrují právě do prvních nakladených vajíček. Samice pak zůstává zdravá a další vejce také.

MOJE ŽELVA NA PRÁZDNINÁCH

Hana Svobodová tíhla k želvám od dětství. Nejdřív, jako tříletá, sbírala na zahradě šneky, doma jí lezli z kapes a nechávali za sebou slizkou cestičku. V první třídě si za vysvědčení přála suchozemskou želvu, má ji dodnes.

„Teď je ve stanici přírodovědců, po návratu z Indonésie jsem ji ještě nestihla vyzvednout, ale má se dobře, je tam na prázdninách jakoby na chatě,“ usmívá se. Díky ní o želvách hodně četla, na brigádu chodila do zoo, a tak brzy zjistila, jak moc jsou zvířata, která byla na planetě už spolu s dinosaury, ohrožená a potřebují pomoc.

V osmnácti se Hana coby dobrovolnice vypravila zachraňovat želvy do Mexika, ale tamní přístup ji zklamal. „Myla jsem akvária a provázela turisty. Byla jsem tam měsíc, na pláž nás pustili jen na jednu noc. Mexičtí biologové hráli karty pod pavučinami a o půlnoci se s námi vydali čtyřkolkou ven. V dokumentech uvedli, že přemístili vajíčka, ale neudělali v podstatě nic. Za pár týdnů jsem si přečetla v novinách, že na

tu pláž najeli rybáři a ukradli asi dvacet želv – samic na maso. Tak jsem si řekla, že tu práci budu dělat líp.“ Následně vystudovala v Praze biologii. Na diplomce pracovala v Irsku, kam připlouvají největší mořské želvy – dvoumetrové, osmisetkilové kožatky velké.

Brzy zjistila, že zatímco v Atlantiku je ochrana želv docela zvládnutá, v Tichém oceánu je to slabší a nejhorší situace je v Indickém oceánu. Rozhodla se tedy pomoci tam.

V roce 2010 získala stipendium na univerzitě na Sumatře a osm měsíců se učila indonésky. V dalších letech byla víc v Indonésii než v Česku. Mezi ochránáři našla i partnera, s nímž založila neziskovku Konservasi Biota Laut Berau. Už spolu nejsou, trvale žije každý jinde. Společně ale chrání želvy dál.

ZA TŘICET PĚT LET PA!

Na ostrovech Bilang-bilangan, Mataha a Derawan přemísťují rangeři s Hankou vajíčka jen o deset patnáct metrů od původního místa. Nové hnízdo zamaskují větví a listy a zloděj už je nenajde.

Za dva měsíce se pak začnou líhnout malé želvy; nejkrásnější moment je, když se masa čtyřcentimetrových tvorů hrabe z metr hluboké jámy. „Na ploutvi mají drápek, kterým prorazí kožovité vajíčko, a čekají, až se začnou hýbat ostatní, pak jdou všichni nahoru. Mávají ploutvičkami, což působí jako výtah, říká se tomu protokooperace,“ říká Hana Svobodová.

Jedno dvě mláďata se téměř vždy zaseknou o kořen, případně jsou slabší a bez pomoci lidí by zůstala v jámě. „Snůšek je na ostrově třeba čtyřicet, takže když obejdete ostrov, máte kýbl plný malých želv, které by se bez vás do moře nikdy nedostaly.“ Samice se přibližně za třicet pět let vrátí zpět na místo, kde se vylíhly, aby tady nakladly vajíčka.

A tak jim Hanka ve chvíli, kdy malé želvy odcházejí do moře, přeje hodně štěstí: „Tak za třicet pět let, holky...“ Zatímco dříve se dospělosti dožilo zhruba každé dvousté mláďe, dnes je to jedno z tisíce. „Želvy žijí na zemi už 110 milionů let a evolučně se přizpůsobily ledasčemu, potřebovaly k tomu však čas. A dnes jim hrozí tolik nebezpečí, že se

přizpůsobovat nestíhají,“ vysvětluje Hana Svobodová.

Na malé želvy číhají přirození predátoři, chytají se do velkých rybářských sítí za loděmi. „Želvy jsou plazi a dýchají stejně jako my nosem do plic. Aby se nadechly, musí se vynořit z vody. Když se zamotají do sítě, často se utopí.“ Želvy se navíc loví na maso, přestože je to zakázané jak mezinárodně, tak indonéskými zákony. Podle nich se ublížení chráněným tvorům trestá pěti lety vězení a pokutou v přepočtu dvě stě tisíc korun. Při platu tři tisíce je to velká částka, nikdo ji však zatím neplatil. Lovu želv či vajíček se často zúčastňuje celá vesnice, málokdy se podaří získat přímý důkaz, a když už se povede zloděje do vězení dostat, zjistí se, že je něčí bratranec, nebo se staví příbuzní s obálkou...

ŽELVOVINA NENÍ PLAST

Hana Svobodová jezdí na ostrovy dvakrát ročně – zhruba na pět týdnů. Vzdělávání se věnuje i v Česku, spolupracuje se školami, spolu s ostravskou zoo pro děti vydala (v češtině, angličtině, indonéštině a španělštině) omalovánky s luštěnkami a doplňováním. Věnuje se crowdfundingu, shání devadesát tisíc měsíčně na náklady spojené s provozem indonéské organizace a platy pro rangery. Těch je patnáct – aspoň dvakrát týdně je někdo z nich s Hankou v kontaktu, obvykle přes Skype. „Velké sponzory nemám, firmám asi nedokážu vysvětlit, k čemu jim bude dobré, když dají peníze na záchranu želv. Nakonec je efektivnější udělat workshop pro děti a vzít si od každého třicet korun. Pomáhají i příspěvky lidí, kteří pravidelně posílají dvě stovky měsíčně.“ Důležité podle Hany je pracovat s místními. Zaměstnávat je, vzdělávat, postupně měnit myšlení komunity a snažit se, aby pochopili, že minimálně kvůli turistickému ruchu je želva důležitější v přírodě než na talíři. Další skupinou, na kterou se zaměřuje, jsou turisté. Ti při čekání na letišti dostávají mapku ostrovů s poučením o želvách a informace o výrobcích z želvoviny.

Rada lidí, kteří do místa přiletí, si myslí, že hnědožluté náramky a přívesky, dostupné v prodejnách suvenýrů,

V ohrožení. Želvy na Zemi žijí už sto deset milionů let, byly tu už v době dinosaurů. V Indonésii se vyskytuje šest ze sedmi existujících druhů.

jsou z plastu. Nejsou – a želvovina se získává drastickou procedurou. Pytláci zvíře přibijí na dřevěnou desku nad oheň. Když je krunýř horký, oddělí nožem želvovinu od bílé kostěné vrstvy. Napůl uvařené zvíře hodí zpět do moře, kde ve velkých bolestech způsobených slanou vodou za jeden až dva dny umírá. „Další hrozný suvenýr je vysušená želva upravená k pověšení na zeď, takových mají celníci na pražském letišti zabavených několik desítek. Přitom dovézt si takovou věc je trestné.“ Počet obchodů s želvovinou na ostrově Derawan, kde Hanka působí, se podařilo výrazně snížit a krámky dostávají certifikát „turtle friendly shop“, aby turisté věděli, kde je lepší nakupovat. Už pár let se také spolu s rangery snaží místní naučit nahrazovat želvovinu kokosem, kterého je v Indonésii spousta. Návrhářku Martinu Nevařilovou, jež s Hankou jela jako dobrovolnice, dokonce napadlo vyrábět z kokosu designové věci, prodávat je v Česku a zajistit tak místním i nadací další příjem. Minulou sezonu byla vyhlášena soutěž Kokos místo želvy, jíž se zúčastnilo dvacet dva českých designérů. Porota vybrala tři vítěze, kteří na ostrovech zorganizovali workshopy pro osmdesát místních lidí.

Při té příležitosti viděla řada z nich poprvé bělochy, například obyvatelé ostrova Balukukup. „Děti nás tahaly za prsty u nohou, jestli jsme opravdu bílí a ne nabarvení,“ říká studentka

designu Marie Szostková, která v soutěži vyhrála třetí místo. Z jejích rezavých kudrnatých vlasů si děti chtěly kousek ustříhnout a schovat na památku. „Příběhla i holčička s náramkem z želvoviny a chtěla omalovánky. Vysvětlili jsme jí, proč není v pořádku mít takový náramek, a vyměnili za ten z kokosu. Za chvíli se seběhly další děti se stejnými náramky a chtěly od bělochů výměnu jako dárek.“ Dobré vztahy s místními obecně pomáhají. „Pomůžu paní přeložit jídelní lístek do angličtiny, což mi zabere chvíličku, a ona už nikdy nebude prodávat želví vajíčka. Ne proto, že by měla ráda želvy, ale protože jí pomohla slečna, která je z nějakého nepochopitelného důvodu ráda má, tak jí taky pomůžu,“ vypráví Hanka. „Vysvětlili jsme lidem, jak funguje kurník, protože nevěděli, kam slepice snáší vajíčka, a proto šli po těch želvích. Jenom tím, že je naučíme dělat věci, které jsou normální, jen tady nikoho nenapadly, hodně pomůžeme.“

ŽELVA JAKO DLAŽDICE

Hana Svobodová bojuje i proti postupům, které mají želvy chránit, ale nechrání je. Protože mláďata ohrožují ryby, napadlo některé místní v Indonésii (a nejen tam) izolovat malé želvy do bazének. „S tím, že je pustí do moře, až budou velké jako dlaždice, to už je žádná ryba nesežere,“ říká Hanka. „Jenže želvy v bazéncích, obzvláště se sladkou vodou, chytají infekce, ztrácejí přirozený instinkt, zakrní jim svaly, nevyvinou se plíce. Je to spíš vybijení mořských želv než jejich ochrana.“ Taková centra jsou často k vidění i na Srí Lance, kde důvěřiví turisté sypou peníze do pokladniček a podporují něco, co podle Hany Svobodové nedává smysl.

A kam vlastně tahle třicátnice jezdí na dovolenou? „Posledních osm let jsem nebyla. Když jedu do Indonésie, babička mi zdůrazňuje, abych si odpocínula. Jenže já tam jedním s úředníky, politiky, celníky...“ Na jaře by chtěla navštívit Galapágy. „Ráda bych, aby to byla dovolená. Jen chci navštívit nějaká centra a podívat se, jak chrání želvy, tam jsou ty krásné suchozemské, vlastně i mořské,“ dodává druhým dechem. „Žádná dovolená se přece neobejde bez želv.“ ●

Zaletite si do Dubaje se **SmartWings**

Praha ✈️ **Dubaj**

najdi let ✈️

Rezervace letenek na
www.smartwings.com

smartwings